

BIJLAGE. Mogelijke maatregelen bij cognitief zwak functioneren

Leerlingen die cognitief zwak functioneren hebben doorgaans nood aan extra maatregelen om tegemoet te kunnen komen aan hun onderwijs- en opvoedingsbehoeften. Hieronder geven we een overzicht van mogelijke maatregelen en benaderingen om hun intellectueel en adaptief functioneren te versterken¹. Deze bijlage is niet allesomvattend maar biedt inspiratie bij het zoeken naar goede en wetenschappelijk onderbouwde interventies. Onderstaande maatregelen bouwen verder op de brede basiszorg en vullen deze aan.

■ Stimuleren en differentiëren

De leerkracht zet extra differentiërende maatregelen en stimuleert zo elke leerling binnen zijn zone van naaste ontwikkeling². Deze maatregelen bouwen verder op de differentiatie binnen brede basiszorg³.

De leerkracht gelooft blijvend in vooruitgang en het leervermogen van de leerling. Niet enkel het verwerven van nieuwe vaardigheden, maar ook de uitbreiding van vaardigheden en de toepassing in verschillende domeinen of situaties kan een stap verder zijn in de ontwikkeling⁴. Het aanbieden van voldoende leertijd en oefenkansen is cruciaal. De leerling heeft tijd nodig om zelf te kunnen exploreren en oefenen in een omgeving die ook voldoende afwisseling biedt.

Stimulerende maatregelen beogen ook de leerbereidheid van leerlingen te verhogen. Dit omvat zowel de leermotivatie als de interesse in en de doelmatigheidsbeleving van leren (verwachtingen van leerlingen over hun eigen kunnen en het hieruit resulterende zelfbeeld)⁵. De leerkracht gelooft in zijn leerlingen opdat deze ook in zichzelf zouden kunnen geloven. Hij waardeert hen voor hun inzet en stimuleert hen om verder te groeien in hun cognitieve en adaptieve vaardigheden. Bij de individuele bespreking van een toets bijvoorbeeld prijst de leerkracht de leerling, onafhankelijk van het resultaat, voor de manier van oplossen zoals het gebruik van tussenstappen en hulpmiddelen⁶.

De leermotivatie van leerlingen is te stimuleren door⁷:

¹ Adaptief gedrag is het geheel van conceptuele (schoolse), sociale en praktische vaardigheden die mensen gebruiken in hun dagelijkse leven. De verwachtingen naar zelfstandigheid en verantwoordelijkheid hangen samen met iemands leeftijd en sociaal-culturele context. Zie ook 'intelligentie', 'cognitieve vaardigheden' en 'adaptief gedrag' in [theoretisch deel](#) 5.2 Definities en begrippen.

² Het begrip 'zone van naaste ontwikkeling' komt van Lev Vygotsky. Zijn socioculturele theorie wordt besproken in de [Bijlage Cognitieve ontwikkelingstheorieën](#).

³ Zie [Brede basiszorg, 1.4 Zorgzaam handelen in de klas](#), en [Bijlage Effectief onderwijs](#)

⁴ Zie [Theoretisch deel](#) 5.1.4 Verschijningsvormen verstandelijke beperking.

⁵ Vanhoof, J., Van de broek, M., Penninckx, Donche, V., & Van Petegem, P. (2012). *Leerbereidheid van leerlingen aanwakkeren. Principes die motiveren, inspireren én werken*. Leuven/Den Haag: Acco.

⁶ Zie ook [Bijlage Mindset](#).

⁷ Zie Vansteenkiste, M. & Soenens, B. (2015). *Vitamines voor groei. Ontwikkeling voeden vanuit de zelfdeterminatietheorie*. Leuven: Acco; Vansteenkiste, M. & Victoir, A. (2010). Hoe we kinderen en jongeren kunnen motiveren. Toepassingen van de zelfdeterminatietheorie. *Caleidoscoop*, 22(1), 6-15.

Specifiek Diagnostisch Protocol bij cognitief zwak functioneren en verstandelijke beperking

- eigen initiatief en verantwoordelijkheid te stimuleren (autonomie);
- vertrouwen te tonen in de capaciteiten en de groei van leerlingen (betrokkenheid);
- voor een goede match te zorgen tussen wat leerlingen al weten en kunnen enerzijds en uitdaging anderzijds (competentie)⁸.

Gezien de heterogeniteit van de doelgroep houdt men bij de keuze van de leer- en ontwikkelingsdoelen steeds rekening met de mogelijkheden en de beperkingen van de leerling, zijn individuele interesses, zijn leefwereld en onderwijsloopbaanperspectief.

■ Remediëren

Bij remediëren biedt de leerkracht effectieve vormen van aangepaste leerhulp aan. De meeste remediërende maatregelen kunnen reeds in de brede basiszorg aangewend worden⁹. Leerlingen met vergelijkbare cognitieve vaardigheden verschillen echter in hun behoefte aan instructie, hulp en feedback¹⁰. Gelijkaardige instructies van de leerkracht aan meerdere leerlingen leiden tot verschillende individuele leerervaringen¹¹. Naargelang de onderwijsbehoeften van een (groep) leerling(en) worden in de verhoogde zorg bepaalde remediërende maatregelen meer doelgericht, frequenter, intensiever en gecombineerd toegepast. Er wordt ook ingezet op het toepassen van vaardigheden, de transfer naar de dagelijkse praktijk en het voorbereiden op een toekomstige leer-, werk- en/of leefomgeving.

De profielen van leerlingen die cognitief zwak functioneren, zijn zo divers dat men vooral bekijkt wat werkt voor deze leerling en hiermee aan de slag gaat. Remediëren is ook onderzoeken en aanpassen wanneer blijkt dat de gebruikte strategie niet succesvol is bij deze leerling. Centraal staat: evalueren wat werkt en aanpassen wat niet (meer) werkt¹².

We beperken ons hier tot het geven van een aantal strategieën die effectief zijn gebleken voor leerlingen die cognitief zwak functioneren. Dit in aanvulling op brede basiszorg, de Bijlage Effectief onderwijs en de maatregelen die vermeld staan in de Specifieke Diagnostische Protocollen Wiskundeproblemen en dyscalculie en Lees- en spellingproblemen en dyslexie. In deze protocollen wordt dieper ingegaan op algemeen effectieve remediëringstrategieën voor schoolse vaardigheden zoals wederzijds leren¹³ en

⁸ Pameijer, N., Denys, A., Timbremont, B., & Van de Veire, H. (2018). *Handelingsgericht werken. Samenwerken aan schoolsucces. Vlaamse editie*. Leuven, Acco Uitgeverij.

⁹ Zie Bijlage Effectief onderwijs

¹⁰ Bosma, T. (2011). *Dynamic testing in practice: shall I give you a hint?* Ongepubliceerd proefschrift. Leiden: Universiteit van Leiden.

¹¹ www.kuleuven.be/onderwijs/steekkaarten/leeractiviteiten/leren-en-hoe-leren-ondersteunen.pdf. (link enkel toegankelijk mits login) geraadpleegd op 23 mei 2019.

¹² Schalock, R.L., Borthwick-Duffy, S.A., Bradley, V.J., Buntinx, W.H.E., Coulter, D.L., Craig, E.M., Gomez, S.C., Lachapelle, Y., Luckasson, R., Reeve, A., Shogren, K.A., Snell, M.E., Spreat, S., Tassé, M.J., Thompson, J.R., Verdugo-Alonso, M.A., Wehmeyer, M.L., & Yeager, M.H. (2010). *Intellectual disability: Definition, classification, and system of supports* (11th ed.). Washington, DC: American Association on Intellectual and Developmental Disabilities.

¹³ Zie Bijlage Remediëren (Lezen & Spellen): Begrijpend lezen; Zie 'Strategie 10: Wederzijds leren' in Mitchell, D. (2015). *Wat echt werkt. 27 evidence based strategieën voor het onderwijs*. Huizen, Nederland: Uitgeverij Pica.

Specifiek Diagnostisch Protocol bij cognitief zwak functioneren en verstandelijke beperking

directe instructie¹⁴. Niet alleen *welke* strategie men toepast maar ook *hoe* die wordt toegepast is cruciaal bij goed remediëren.

Vanuit een aantal belangrijke principes over de cognitieve ontwikkeling¹⁵ en de ontwikkeling van adaptieve vaardigheden¹⁶ wordt een aantal bruikbare strategieën en materialen aangehaald.

*De evolutie van de cognitieve ontwikkeling hangt sterk samen met de hersenontwikkeling (informatieverwerkingstheorie)*¹⁷

Om de effectiviteit van onderwijsinterventies in te schatten, is kennis vereist over de eigenschappen van de onderliggende verwerkingsprocessen¹⁸ en over welke cognitieve vaardigheden hoe best versterkt kunnen worden¹⁹.

Mogelijke interventies gelinkt aan de informatieverwerkingstheorie:

- Geheugenstrategieën²⁰: Help leerlingen belangrijke informatie te onthouden. Bied de leerlingen mnemotechnische strategieën aan zoals letterwoorden, kapstokken, sleutelwoorden en beelden.
- Cognitieve-strategie-instructie²¹: Leer leerlingen denkstrategieën aan. Begeleid hen in het leren kiezen en toepassen van de juiste strategie voor verschillende taken. Dit houdt

¹⁴ Zie 'Strategie 14: Directe instructie' in Mitchell, D. (2015). *Wat echt werkt. 27 evidence based strategieën voor het onderwijs*. Huizen, Nederland: Uitgeverij Pica; Bijlage Instructie voor leerlingen met wiskunde problemen, Bijlage Remediëren (Lezen & Spellen); Hollingsworth, J., Ybarra, S., & Schmeier, M. (2018) *Expliciete Directe Instructie*, (10de druk) Huizen, Nederland: Uitgeverij Pica; Leenders, Y., Naafs, F., & Van den Oord, I. (2002). *Effectieve instructie – leren lesgeven met het Activerende Directe Instructiemodel*. Amersfoort: CPS onderwijsontwikkeling en advies; Ruijsenaars, A.J.J.M. (2017). *Leerproblemen en Leerstoornissen. Remedial teaching en behandeling. Hulpschema's voor opleiding en praktijk* (vijfde druk). Rotterdam: Lemniscaat.

¹⁵ Zie Theoretisch deel : Relevante ontwikkelingsaspecten en verschijningsvorm: Ontwikkeling van cognitieve vaardigheden.

¹⁶ Zie Theoretisch deel : Relevante ontwikkelingsaspecten en verschijningsvorm: Ontwikkeling van adaptieve vaardigheden.

¹⁷ Zie Bijlage Cognitieve ontwikkelingstheorieën: Informatieverwerkingstheorie; Zie ook Mitchell, D. (2015). *Wat echt werkt. 27 evidence based strategieën voor het onderwijs*. Huizen, Nederland: Uitgeverij Pica.

¹⁸ Rauws, G. (2016). De cijfers voorbij: van CHC-profiel naar aanbevelingen, *Tijdschrift voor Orthopedagogiek, Kinderpsychiatrie en Kinderpsychologie (TOKK)*, 41(3-4), 123-138. In dit artikel is bijkomende informatie te vinden over de werking van het korte- en langetermijngeheugen, inspiratiebronnen voor interventies (zoals de BCV-fiches op het CHC-platform) en de integratie in een handelingsgericht diagnostisch traject geïllustreerd aan de hand van een casus.

¹⁹ Zie BCV-fiches op het CHC-platform; Algemeen Diagnostisch Protocol Bijlage Executieve functies en mogelijke interventies om de ontwikkeling van executieve functies te bevorderen; Van Camp, T., Vloeberghs, L., & Tijtgat, P. (2015). *Krachtig leren, cognitief neurowetenschappelijk benaderd*. Leuven/Den Haag: Acco; Moonen, X.M.H.J., Boeschoten, J.C., Wissink, I.B., & Zweeris, K. (2018). *LVB? Daar kun je wat mee! Handreiking voor het werken met kinderen met Licht Verstandelijke Beperking in het basisonderwijs en thuis*. Utrecht: Landelijk Kenniscentrum LVB, geraadpleegd op 15 februari 2019 via https://www.kenniscentrumlvb.nl/wp-content/uploads/woocommerce_uploads/2018/10/handleiding_saf_en_valt_web_full_version.pdf; (enkel toegankelijk via login) Diamond, A. & Ling, D.S. (2016). 'Conclusions about interventions, programs, and approaches for improving executive functions that appear justified and those that, despite much hype, do not.' *Dev Cogn Neurosci.* 18(34-48). Geraadpleegd op 20 februari 2019 via <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5108631/pdf/nihms743147.pdf>

²⁰ Zie 'Strategie 8: Geheugenstrategieën' in Mitchell, D. (2015). *Wat echt werkt. 27 evidence based strategieën voor het onderwijs*. Huizen, Nederland: Uitgeverij Pica.

²¹ Zie 'Strategie 6: Cognitieve-strategie-instructie' in Mitchell, D. (2015). *Wat echt werkt. 27 evidence based strategieën voor het onderwijs*. Huizen, Nederland: Uitgeverij Pica.

Specifiek Diagnostisch Protocol bij cognitief zwak functioneren en verstandelijke beperking

soms ook het organiseren en voorstructureren van informatie in. Een voorbeeld van cognitieve-strategie-instructie is de volledig begeleide instructie²².

- Oefenen en herhalen²³: Door veel te oefenen en te herhalen, leren leerlingen concepten en vaardigheden in verschillende situaties toe te passen. Dit maakt dat concepten en vaardigheden directer beschikbaar zijn in het werkgeheugen of het langetermijngeheugen.
- Educatieve technologie: Ondersteunende technologie²⁴ kan niet alleen ingezet worden om functionele beperkingen te compenseren maar ook om het lesgeven te versterken. Voorbeelden: Computer Assisted Instruction, serious games²⁵, Google Classroom...
- De leerkracht kan bijvoorbeeld cognitieve taken van de leerling overnemen zodat die zich meer kan focussen op de aan te leren schoolse vaardigheden. Zo kan de leerkracht het werkgeheugen van de leerling ontlasten door aansporingen of visuele representaties te gebruiken, expliciete ondersteuning te geven of voor te doen hoe de leerling een taak kan aanpakken

De evolutie van de cognitieve ontwikkeling hangt sterk samen met de taalontwikkeling²⁶

Materialen die zowel inzetten op taal als op cognitie kunnen hierdoor zorgen voor een versterkte leerwinst. Volgende materialen zijn initieel opgemaakt voor leerlingen met het syndroom van Down maar zijn ook toepasbaar voor andere leerlingen die cognitief of talig zwak functioneren:

- Buckley, S., & Bird, G. (2003) Leren lezen om te leren praten en denken. De Portsmouthbenadering van cognitieve ontwikkeling en inclusie in J. Lebeer (red.) *Bouwen aan leren leren. Cognitieve leerbevordering bij kinderen met risico op ontwikkelings- en leerstoornissen*. Leuven/Heusden: Acco.
- Leespraat (<http://stichtingscope.nl/stichting-scope/>)

²² Kirschner, P., Clark, R.E., & Sweller, J. (2012). Helemaal uitleggen of zelf laten ontdekken? Onderzoek spreekt voor volledig begeleide instructie. *Van twaalf tot achttien*, 9. zie ook [infographic](#).

²³ Zie 'Strategie 9: Oefen en herhaal' in Mitchell, D. (2015). *Wat echt werkt. 27 evidence based strategieën voor het onderwijs*. Huizen, Nederland: Uitgeverij Pica.

²⁴ Zie 'Strategie 16: Ondersteunende technologie' in Mitchell, D. (2015). *Wat echt werkt. 27 evidence based strategieën voor het onderwijs*. Huizen, Nederland: Uitgeverij Pica.

²⁵ Voor een analyse van voordelen en voorwaarden zie Sneyers, E. & De Witte, K. (2013). Serious gaming in het onderwijs: leuk en/of leerrijk (Serious gaming in education: fun and/or instructive). *Tijdschrift voor het Economisch Onderwijs* 113(3), 39-43.

²⁶ Zie Theoretisch deel: Relevante ontwikkelingsaspecten en verschijningsvorm, Ontwikkeling van cognitieve vaardigheden en [Protocol Spraak & Taal](#).

Specifiek Diagnostisch Protocol bij cognitief zwak functioneren en verstandelijke beperking

Ondersteunen van ontwikkeling gebeurt altijd in de interactie tussen het kind / de jongere en zijn context²⁷

Leerlingen zullen grotere leervorderingen kunnen maken, naarmate ze dankzij hun sociale omgeving meer gebruik leren maken van hun intellectuele mogelijkheden en deze bijgevolg meer actualiseren²⁸.

Belangrijke principes bij de ontwikkelingsondersteuning zijn:

- ▶ de betrokkenheid en de actieve inbreng van het kind;
- ▶ de responsiviteit van de omgeving op de initiatieven van het kind;
- ▶ het samen activiteiten doen.

Mogelijke interventies of materialen:

- Mediërend leren zoals IVP, IVPBasic, Cognet, Bright Start en MISC zie <https://www.stibco.nl/>.
- Scaffolding, zie <https://www.leraar24.nl/scaffolding/>.
- Gebruik van kennisontwikkende feedback, zie <https://www.klasse.be/130859/goede-feedback-van-de-leraar-doet-leerlingen-meer-leren/>
- De Rijdt, C, Serrien, B., & Van Dam, C. (2017). *Praktijkboek over oplossingsgericht werken en visualisaties bij mensen met een verstandelijke beperking*. Antwerpen: Garant.

Ontwikkeling verloopt van eenvoudig naar complex, van een context naar andere contexten, van geïsoleerd naar geïntegreerd²⁹

Enkelvoudige taken vragen minder aan cognitieve en adaptieve vaardigheden. Naarmate een leerling vaardiger wordt, kan de complexiteit worden opgedreven en kan de transfer gemaakt worden naar andere contexten. Door de leervorderingen van een leerling nauw op te volgen, krijg je een zicht op het verloop en mogelijke stagnering in de ontwikkeling. We spreken van een stagnering wanneer meer complexe opdrachten, lossen van context of meer geïntegreerd herhaaldelijk niet lukken of telkens tot frustratie leiden en begeleiding er niet voor zorgt dat de leerling leerwinst maakt. In deze situaties zet je bij remediëring een stap terug en bied je oefeningen aan die nauwer aansluiten bij de zone van naaste ontwikkeling.

Om participatie aan het klasgebeuren te optimaliseren, zal het bij moeilijk lerende leerlingen soms aangewezen zijn om de opdracht aan te passen naar een eenvoudiger, meer contextgebonden of meer geïsoleerde uitvoering. Op die manier stimuleer je de blijvende ontwikkeling van de leerling. Door cognitief bezig te zijn, worden vaardigheden ook getraind. De nadruk ligt hier dan niet zo zeer op vooruitgang maar op het toepassen van vaardigheden in de dagelijkse context.

²⁷ Zie Bijlage Cognitieve ontwikkelingstheorieën: socio-culturele theorie van Vygotsky

²⁸ Zie <https://www.stibco.nl/index.php/mogelijkheden/zno-stibco-emiel?showall=1> <(link werkt niet meer) geraadpleegd op 23 mei 2019

²⁹ Zie Theoretisch deel: Relevante ontwikkelingsaspecten en verschijningsvorm, Ontwikkeling van cognitieve vaardigheden

■ Compenseren

Bij compenseren worden belemmeringen om goed te kunnen leren, weggenomen of verminderd. Compensatie wordt ingezet om te voorkomen dat de achterstand van de leerlingen toeneemt. Het kan de zelfstandigheid bevorderen, net als het zelfbeeld ten aanzien van eigen competenties. Compensatie lost de leerproblemen niet op, maar maakt het mogelijk er goed mee om te gaan. Dit kan ervoor zorgen dat het bredere leerproces niet stagneert. Via compenseren wordt geprobeerd om de problemen gedeeltelijk te omzeilen. Een valkuil bij te veel compenseren is de leerling te weinig uitdagen en te afhankelijk maken van hulpmiddelen. Daarom is het belangrijk dat differentiatie en remediëring blijven verderlopen en dat regelmatig wordt nagegaan of de compenserende maatregelen de leeransen van de leerling niet beperken en of ze nog nodig zijn.

Compenserende maatregelen zijn steeds op maat van een specifieke leerling. Het leren gebruiken en het aanmoedigen van het gebruik van gepersonaliseerde hulpmiddelen vraagt extra aandacht, zeker als het gaat over technologische hulpmiddelen zoals luisterboeken of voorleessoftware³⁰. Het is belangrijk om de leerling te leren werken en te laten oefenen met de hulpmiddelen en om hem blijvend te stimuleren om ze te gebruiken zolang hij ze nodig heeft. Mitchell verwijst in zijn meest effectieve strategieën naar het gebruik van ondersteunende technologie³¹ en ondersteunde en alternatieve communicatie³². Gewone technologische hulpmiddelen kunnen het voor de leerling gemakkelijker maken om te communiceren met zijn klas en samen te werken met klasgenoten.

Ondersteunende communicatie:

- Checklist bij het inzetten van ondersteunende communicatie: <https://www.modemadvies.be>
- Hulpmiddelen die gesproken, geschreven en digitale communicatie ondersteunen, <https://www.modemadvies.be/oc.html>
- Praktijkvoorbeelden van implementatie van ondersteunende communicatie <https://ppw.kuleuven.be/ogop/comvoor/dvds>

Compenserende software³³

- Gids voor het gebruik van voorleessoftware op school: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/aan-de-slag-met-voorleessoftware-op-school>

³⁰ Voor meer informatie zie De Craemer, J., Van Beeumen, L., Cooreman, A., Moonen, A., Rottier, J., Wagemakers, I., & Mardulier, T. (red.) (2018). *Aan de slag met voorleessoftware op school*. Brussel/Vlaanderen: Vlaams Departement Onderwijs en Vorming. Geraadpleegd op 6 maart 2019 via <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/aan-de-slag-met-voorleessoftware-op-school>

³¹ Zie 'Strategie 16: Ondersteunende technologie' in Mitchell, D. (2015). *Wat echt werkt. 27 evidence based strategieën voor het onderwijs*. Huizen, Nederland: Uitgeverij Pica.

³² Zie 'Strategie 17: Ondersteunende en alternatieve communicatie' in Mitchell, D. (2015). *Wat echt werkt. 27 evidence based strategieën voor het onderwijs*. Huizen, Nederland: Uitgeverij Pica.

³³ Zie ook [Compenseren](#) (Protocol Lezen & Spellen) .

Specifiek Diagnostisch Protocol bij cognitief zwak functioneren en verstandelijke beperking

- Tips om ondersteunende software in te zetten: <https://download.assistiveware.com/assistiveware/files/Learn-AAC-guide-NL.pdf>
- ICT voor leerlingen met een verstandelijke beperking: <http://www.k-point.be/uploads/2/3/9/2/23924438/ict-en-verstandelijke-beperking-dekelver.pdf> (link niet langer toegankelijk)
- Toegankelijk internet voor iedereen: <https://www.wai-not.be/>
- Prentenverwerker (cf. tekstverwerker): <https://www.betasymbols.com/>
- Een veilig en toegankelijk online platform: <https://www.stichtingookjij.nl/>

■ Dispenseren

Dispenserende maatregelen zijn pas aan de orde wanneer remediëren en differentiëren niet volstaan of niet relevant zijn én er nagegaan is of compenserende maatregelen een oplossing kunnen bieden. Na grondig overleg binnen de klassenraad kunnen dispenserende maatregelen worden ingezet om de leerling op zijn traject te houden en het gemeenschappelijk curriculum verder te laten volgen. Bij het vervangen van doelstellingen door evenwaardige doelstellingen, wordt zo nauw mogelijk aangesloten bij de clustering van leerplandoelen waarbij o.a. het beheersingsniveau kan worden aangepast en er oog is voor de verbinding met de klas. In het secundair onderwijs kan dit bijvoorbeeld door het inzetten van een flexibel leertraject³⁴.

In overleg met alle betrokkenen worden er afspraken gemaakt over het vrijstellen of toevoegen van doelen aan het gemeenschappelijk curriculum, rekening houdend met de wetgeving hieromtrent, het onderwijsloopbaanperspectief van de leerling en de gevolgen voor studiebekrachtiging. Het vrijstellen van leerplandoelen is een verregaande maatregel waarmee niet lichtzinnig mag worden omgesprongen. Overleg met pedagogische begeleiding is hierbij nuttig en aanbevolen. De doelen waarvoor vrijgesteld wordt, worden indien mogelijk steeds vervangen door gelijkwaardige doelen.

Om de minimumdoelen voor een leerling (m.b.t. een bepaald leergebied) te bepalen, zijn er alvast twee criteria:

- Wat heeft de leerling nodig aan adaptieve vaardigheden? Wat is voor een leerling en zijn gezin belangrijk om, met oog voor hun kwaliteit van leven³⁵, optimaal te participeren aan de maatschappelijke en culturele omgeving?
- Wat zijn noodzakelijke schakels om elementaire kennisstructuren en competenties op te bouwen?

Dit speelt vooral mee bij het verwerven van sterk sequentieel opgebouwde inhouden. Denk aan systemen uit de wiskunde, de taalsystematiek of elementaire structuren om de werkelijkheid te ordenen naar tijd en ruimte. Als in dat soort doelen essentiële schakels of

³⁴ <https://www.onderwijskiezer.be/download/Flexibele%20leertrajecten%20SO.pdf> ; https://pincette.vsko.be/meta/properties/dc-identifier/MLER_2016_020_Flexibele%20leertrajecten%20in%20het%20voltijds%20gewoon%20secundair%20onderwijs ; <https://pro.g-o.be/blog/Documents/Brochure%20flexibele%20leertrajecten%202019-2020.pdf> (links werken niet meer)

³⁵ Zie Bijlage Kwaliteit van Leven bij personen met een verstandelijke beperking.

Specifiek Diagnostisch Protocol bij cognitief zwak functioneren en verstandelijke beperking

bouwstenen worden geschraapt, ontstaan er hiaten die de weg naar verdere ontwikkeling afsluiten.

Het spreekt voor zich dat dispensatie impact heeft op de evaluatie. Toetsen worden aangepast aan de leerinhouden die ze kregen. In overleg met de leerling en ouders worden de gedispenseerde doelen op het rapport aangeduid. Zoals voor alle leerlingen is het zinvol om zowel procesgericht (gebruikte oplossingsstrategie, zelfstandig/begeleid ondernemen en afronden van opdrachten...) als productgericht (het resultaat van een opdracht) te evalueren met aandacht voor de evolutie van de leerlingen en hun emotioneel welbevinden.